

ИСТОРИЈСКИ РАЗВОЈ НОВОГ МИЛОШЕВА

На надморској висини од 54 метра, на северу Баната, на половини пута између Кикинде и Новог Бечеја, простире се на издуженом узвишењу пет километара дуго село, које је од 1946. у географским картама убележено као Ново Милошево. Саставни делови места су некадашња села Беодра и Карлово (Драгутиново), која су интегрисана у јединствено насеље након Другог светског рата.

Старије од два села, Беодра, први пут се у изворима појављује 1331. али као Болдија. Временом је могуће идентификовати под именима: Бека, Пеадра, Белдора, Белдра, да би се како име Беодра, тако и локација ustalили средином XVIII века.¹ У доба првог помена насеља, Банат је са својих 30 градова и око 990 села био слабо насељени интегрални део Угарског краљевства са већинским православним становништвом (око 90%) и мањинским привилегованим католицима, чији број није прелазео 10%. Остало је забележено да су Османлије и Срби 1396. у борбама тешко опустошили читаву околину Беодре (вероватно и само село), све до Темишвара. У то време, између 1461. и 1482. први пут се помиње Белдре-Сег, касније Карлово. И пре коначног пада Србије (1459) а нарочито након тога, масе српског становништва напуштале су територију некадашње Деспотовине и бежале у Банат где им се положај несумњиво побољшавао, јер је код угарских владара, притиснутих неопходношћу одбране од надируће османске опасности, слабио прозелитизам као једна од битних карактеристика државне политике према иноврницима до османских освајања.² У XV веку Беодра је имала више власника: од 1414. до 1418. године била је у поседу породице Берексаи Хођмош, уз чије име стоји епитет Белдреи; од 1434. до 1451. село је припадало као посед Хамфиеку Белдреиу; од 1482. оно је у рукама феудалне породице Даци, којој је ово био само мањи део поседа. Са

¹ Јован Ердељановић, *Срби у Банату*, Нови Сад, 1992, стр. 267.

² Сима Ћирковић, „Кретања према северу“, *Историја српског народа*, друга књига (1371–1537), Београд, 1994, стр. 314–329.

феудалним војскама породице Даци највише су ратовали српски феудалци из утицајне породице Јакшића, који, као најмоћнији српски великаши у Банату, на своје поседе насељавају српско становништво.³ Претеча Карлова, првобитни Белдре-Сег је у овом периоду било у рукама велепоседника Миклоша Телегдија, да би касније припала његовом брату Михаљу.⁴

До краја јула 1552. Банат је пао под османску власт, претворен је у пашалук са седиштем у Темишвару, а велики број преосталог становништва је кренуо ка Ердељу.⁵ Највероватније да су тада и Беодра и Белдре-Сег опустели, али ипак наставили да претрајавају, јер су Османлије у јужним областима освојене Угарске радо насељавали српско становништво, због чега су их угарски савременици називали *Рацка земља*.⁶ Због недостатка извора за османски период, следећа вест која се тиче Беодре долази из 1659. када је кнез Фридрих Август Саксонски повео своју војску у битку против Османлија „преко Пеадре“, али је морао да пронађе други пут јер је околина овог насеља била одвећ мочварна.⁷

Преокрет начињен победама хришћанских снага над Османским царством током Великог бечког рата (1683–1699) и посебно аустро-османског рата 1716–1718. враћа Банат у састав Хабзбуршке монархије. Међутим, услед дугог ратовања и честих прелазака војски, укључујући и Ракоцијев устанички рат (1703–1711), банатска територија поново је била опустошена, па на чело управе, ове, царском Двору директно подређене територије,⁸ долази гроф Клаудије Флоримунд Мерси, на чијој чувеној карти Баната нема уцртаних ни Беодре ни Белдре-Сег. По свој прилици у мноштву срушених и опустелих села налазила су се и ова два.⁹

Убрзо, 1740. почиње дуг и исцрпљујућ Рат за аустријско наслеђе (1740–1748) у коме се читава Монархија борила за опстанак и право да цара Карла VI наследи ћерка

³ Алекса Ивић, *Историја Срба у Војводини*, Нови Сад, 1929, стр. 7–28; Петар Рокаи, Золтан Ђере, Тибор Пал, Александар Касаш, *Историја Мађара*, Београд, 2002, стр. 172.

⁴ *Историја српског народа*, књига друга, стр. 56; Миливој Попов, *Јединствени у борби*, Нови Сад, 1977, стр. 101–102.

⁵ Радован Самарџић, „Турско освајање Баната (1551–1552)”, *Историја српског народа*, књига трећа (1537–1699), Београд, 1994, стр. 176–187.

⁶ Алекса Ивић, *Историја Срба у Војводини*, стр. 164–182.

⁷ *Историја српског народа*, књига друга, стр. 176–187.

⁸ Аустрија освојени Банат није вратила у састав Угарске, како је желело мађаско племство, него га је директно потчинио Двору, због граничног положаја, али и финансијских интереса Беча.

⁹ Душан Ј. Поповић, *Срби у Банату до краја осамнаестог века: историја насеља и становништва*, Београд, 1955, стр. 65; Петар Рокаи, Золтан Ђере, Тибор Пал, Александар Касаш, *нав. дело*, стр. 296–320.

Марија Терезија.¹⁰ Након завршетка тога рата 1753. пет војничких места је названо по члановима владарске породице, па је и Белдре-Сег преименован у Карлсдорф по преминулом цару. У знак царске милости била је дозвољена употреба имена села у својој србизованој варијанти – Карлово. Село ће ново име носити до коначног слома Хабзбуршке монархије 1918. године.¹¹

Иако је на мапи из 1723. Беодра означена као ненасељена, већ од 40-их година XVIII века почиње интензивно насељавање овог запустелог места. Међу првима се насељавају становници оближњег разореног насеља Акаче.¹² Наиме, према подацима из 1731. акачки становници су били Срби, хајдуци, под вођством посебног капетана. Овакво стање је настало након престанка османске окупације Баната, када се Акача као забачено насеље опкољено мочваром претварило у пребивалиште „дуно сумњивих лица, лошег карактера“, заправо одметника од власти и закона, који се никако нису мирили са новоуспостављеним уређењем. Ови својеврсни побуњеници успоставили су у Акачи своју одметничку самоуправу, организовали су се као група и наносили штете како властима тако и становницима околних села. Напослетку, 1742. ово „гнездо друмских разбојника“, како стоји у изворима, разорио је барон Енгелсхофен, водеће бунције махом побио, док је преостало становништво населио у оближњој Беодри.¹³ Хајдучија је у овим првим послератним годинама након враћања Баната под хабзбуршко окриље била уобичајена и честа појава међу српским становништвом.¹⁴ О њеним размерама речито сведочи једна од мера банатске земаљске управе из 1727. да у сваком диштрикту буде размештена чета хусара¹⁵ са искључивом дужношћу да гони хајдуке. Чак је и митрополит Викентије Јовановић 1731. упутио посланицу сународницима у којој их је опоменуо да не подлежу рђавим утицајима, којима се славе разбојници, плачкаши и убице.

¹⁰ Петар Рокаи, Золтан Ђере, Тибор Пал, Александар Касаш, *нав. дело*, стр. 341–347.

¹¹ Срећко Милекер, *Историја Банатске војничке границе 1764–1873*, Панчево, 2004, стр. 23; Феликс Милекер, *Банатске историје*, Вршац, 2003, стр. 88.

¹² Душан Ј. Поповић, *Срби у Банату до краја осамнаестог века: историја насеља и становништва*, стр. 74, 90.

¹³ Јован Ердељановић бележи сеоско предање по коме је становништво Акаче пресељено у Беодру у пролеће 1722. а прво рођено дете било је из породице Мулић. Све је ово, наводно, било забележено у црквеној архиви која је изгорела, па је тврдње немогуће проверити. Јован Ердељановић, *нав. дело*, стр. 267–268.

¹⁴ Беодра је 1753. означена као српско насеље. Душан Ј. Поповић, *Срби у Банату до краја осамнаестог века: историја насеља и становништва*, стр. 90.

¹⁵ хусар - лаки коњаник

У доба насељавања становништва из разорене Акаче, обновљена Беодра устаљује се на данашњој локацији. Главнина становништва у Беодру ипак не долази из оближњег хајдучког гнезда, већ из демилитаризоване Потиско-поморишке војне границе. Наиме, након завршетка Рата за аустријско наслеђе, Марија Терезија је одлучила да испуни дато обећање и у знак захвалности изађе у сусрет захтевима угарског племства, те је од 1741. до 1751. извршила развојачење Потиске границе у Бачкој и Поморишке границе на северу Баната. Незадовољним, претежно српским граничарима је речено да уколико желе да остану *милитари* морају прећи у Банат, где се стварају регуларни пукови, а уколико намеравају да остану у својим кућама, морају постати „поданици угарске круне“, тј. сељаци *контрибуенти*.¹⁶ Граничари су у први мах с огорчењем одбили како иселавање тако и подвргавање угарским властима.¹⁷

У том периоду Карлово и Беодра бивају насељени српским граничарима из демилитаризованих области. Беодра је већ 1752. ушла у пореске књиге Темишварске епископије. Њени становници давали су на име црквених издатака епископу годишње три дуката и пет *мера* жита и јечма.¹⁸ Хроничари бележе да су у Карлово 1752. дошли дотадашњи граничари из Аде¹⁹, чиме се ово место знатно увећало.²⁰ Карловчани су као и остали граничари у Банату били обавезни да у мирно време врше службу у матичном месту, а у току рата војну обавезу у земљи и ван ње. За време ратовања њихове породице су ослобођене плаћања пореза, док се породицама погинулих додељивала посебна помоћ. Уз Враћево и Кумане, Карлово је сачињавало *граничну компанију* у саставу *Банатске земаљске милиције* са седиштем у Кикинди и јачином од 578 људи, са Лазаром Поповићем као заповедником.²¹ У оквиру ове милиције Карлово је представљало *шанац*, а његово становништво је живело полувојничким животом. Потоњом реорганизацијом и Карлово је са бројним другим местима припало *Илирском граничарском пуку*.

¹⁶ контрибуент - порески обвезник

¹⁷ Душан Ј. Поповић, *Срби у Банату до краја осамнаестог века: историја насеља и становништва*, стр. 66; *Magyarország vármegyéi és városai torontál vármegye*, Borovszky Samu (ed.), Budapest, 1911, стр. 24.

¹⁸ АСАНУК, МПА „Б“ 1752/8

¹⁹ Душан Ј. Поповић, *Срби у Банату до краја осамнаестог века: историја насеља и становништва*, стр. 74, 119.

²⁰ По Ердѣљановићу прве фамилије су у Карлово стигле из Аде: Трбићи, Попови, Бешлини, Терзићи, Станаћеви, Радовићи. Јован Ердѣљановић, *нав. дело*, стр. 294.

²¹ Срећко Милекер, *Историја Банатске војничке границе 1764–1873*, стр. 23–25.

За разлику од Карлова, Беодра је припадала провинцијалном тј. цивилном делу Баната, због чега су њени становници били у неповољнијем положају, па ипак 1758. граде прву сеоску цркву. Била је то за оновремене прилике сасвим солидна грађевина, чак раскошнија од оне у већој и богатијој Кикинди. Беодрани су изабрали узвишење на крају села за цркву, прилично удаљено од центра насеља. Према званичним подацима, Беодра је 1758. имала 42 куће, а 1774. чак 232 породична дома.²² Захваљујући подацима насталим током визитације Темишварској епархији егзарха Арсенија Радивојевића из 1758. остали су подаци о изгледу цркава у оба села. Карловачка богомоља је била саграђена од „бусења“ и покривена трском, са само двоје прозора и врата. Исти извор нам сведочи и да је село бројало 73 куће. Беодра, иако мање бројна са само 42 куће, имала је цркву саграђену од цигала са чак 8 прозора.²³

Одмах по укључивању Баната у угарски жупанијски систем, чиме је ова област престала да егзистира као посед бечког Двора, 1779. одиграла са прва распродаја коморских поседа појединцима. На лицитацији у Бечу 1781. међу осталим поседима продата је и Беодра, мађаризованим Јерменима, Богдану и Михаљу Карачоњију за 103.000 форинти.²⁴ Дојучерашњи закупци, сада власници банатских имања, настојали су да што брже извуку добит из купљених поседа, па су се врло брзо сукобили са својим кметовима. Обраћајући се жупанијским судовима са жалбама, сељаци су посебно наглашавали да је настала битна разлика у понашању према њима, али и у обиму давања док су били подложници Коморе и од тренутка када су потпали под власт спахија појединаца.²⁵ Убрзо после доласка Беодре у посед Карачоњијевих долази до масовнијег насељавања мађарског живља, претежно као пољопривредне и сточарске радне снаге. Од 1794. почиње насељавање првих немачких породица које се баве занатством, а у исто време племићи

²² Душан Ј. Поповић, *Срби у Банату до краја осамнаестог века: историја насеља и становништва*, стр. 90. Тотронталс

²³ Димитрије Руварац, „Темишварска епархија 1758“, *Архив за историју српске православне Карловачке митрополије*, год. 3, св.4, Сремски Карловци, 1913, стр. 323–325.

²⁴ Душан Поповић наводи да су Карачоњи били унеколико и посљени. Душан Поповић, *Срби у Војводини 2*, Нови Сад, 1990; *Magyarország vármegyéi és városai torontál vármegyeye*, Borovszky Samu (ed.), Budapest, 1911, стр. 24.

²⁵ У жалбама кметова Торонталске жупаније (у чијем је саставу била Беодра) са датумом 28. август 1782. стоји између осталог и следећа притужба беодранских сељака против Карачоњија. „*Спахија користи `иберланд` као сопствени паињак, мада смо ми од спахије арендирали за 1007 форинти, од којих смо 607 већ исплатили. (...) Доле потписани се тужи због тога што му је спахија прошлог Бурђев дана узео кућу без икакве накнаде да би је претворио у крчму. Доле потписани иако ову кућу није користио, био је присиљен да аргатује и да плати за њу порез...*“

Карачоњи подижу католичку цркву.²⁶ Била је озидана од черпића, на месту данашње зграде парохије, посвећена је Светој Марији Магдалени, а као ктитор забележен је Богдан Карачоњи.²⁷

Карлово је, према првим пописима, 1758. имало 73 куће, док је 1771. имало тачно 100 домова. Становници Карлова били су у бољем положају у односу на беодранско становништво, јер је њихово место било укључено у територију привилегованог Великокикиндског диштикта. Повеља којом је установљен Великокикиндски диштикт, са привилегијама које је потписала царица Марија Терезија, издата је новембра 1774. Србима за „важне и полезне војне услуге“.²⁸ Сам Диштикт као и сва припадајућа места добили су грб и печат.²⁹ Најважнија тековина добијена привилегијама било је обећање са највишег места у Царевини да становници Диштрикта неће бити продани или заложени уколико Тамишки Банат буде подељен на спахилуке, али је и признато право његовим општинама да саме себе откупе. Била је то неупоредива предност коју су житељи Карлова имали у односу на своје суседе из Беодре. Привилегије су још обухватале и дозволу слободног коришћења свих поседа које су приликом насељавања граничари заузели, начин плаћања пореза, сопствену судску власт, ослобођење од свих бесплатних радова... Свако место имало је да изабере *бирова* који је прикупљао порез и друге дажбине, старао се о реду и миру у селу, решавао мање судске спорове и за њих изрицао казне.³⁰ Након аустро-угарске нагодбе из 1867. Банат долази под пуну угарску власт, која коначно укида Диштрикт 1876. а некадашњу његову територију укључује у састав Торонталске жупаније. Интензивнији

²⁶ Породица Карачоњи је била јерменског порекла и живела је у Ердељу, где је отац Богдана Карачоњија, Кристоф, од царице Марије Терезије 1746. добио угарску племићку титулу и породични грб. Када је Богдан Карачоњи купио земљопосед, породица је узела племићки наслов *од Беодре*. Након Богдана породица Карачоњи се раздвојила на две гране, стекавши нове поседе, не само у Торонталској, него и у Тамишкој жупанији.

²⁷ Душан Ј. Поповић, *Срби у Банату до краја осамнаестог века: историја насеља и становништва*, стр. 70, 91.

²⁸ Исто, стр. 69, 119.

²⁹ Грб Карлова састоји се из јајоликог штита плаве и мрке боје. У пољу штита налази се доминантна фигура лава златне боје, пропетог на задње ноге, који у једној „руци“ држи уздигнуту сабљу, а у другој одрубљену османску главу, чиме се недвосмислено указује на улогу граничара насељених у Карлову у одбрани Аустрије. У подножју грба налазе се рало и метални плуг, као симболи мирнодопског начина живота, али су они хијерархијски испод војних знамења. Оне који нису могли да се прилагоде новом начину живота бивших граничара, па су се због тога исељавали на север, верно симболизује звезда северњача изнад уздигнутог мача. Сасвим у дну грба налазила се трака са ћириличним натписом „Карлово“. Душан Ј. Поповић, *Срби у Банату до краја осамнаестог века: историја насеља и становништва*, стр. 69–70.

³⁰ Васа Стајић, *Великокикиндски диштрикт 1776–1876*, Нови Сад, 1950; Душан Поповић, *Срби у Војводини*, II, Нови Сад, 1990.

развој и економски успон Карлова условљен је како повољним околностима због његове укључености у привилеговани Диштикт, тако и чињеницом да су у време цара Јозефа II сваком домаћинству у Банату додељене сесије, чиме су они постали порески обвезници. У зависности од броја укућана, потреба, заслуга, додељиване су четвртина, половина или пуна сесија.³¹ О недвосмислено бољим животним условима у Карлову сведоче и пребези Беодрана у суседно село, што постаје све учесталија и масовнија појава крајем XVIII и почетком XIX века. Становници Беодре бежали су од спахијске самовоље и од озбиљних економских и радних обавеза. Та и каснија досељавања српског становништва у етнички хомогену и економски и друштвено пожељнију средину знатно су увећали број становника у Карлову. Прво језгро насеља настало на узвишењу *Плевна* око старе цркве, са свега два реда кућа, повећавањем броја становника, ширило се према северу.³²

Упркос незадовољству становника, Беодра се након куповине, а захваљујући имућним власницима такође интензивно развијала. Започело се са исушивањем мочвара које су је окруживале; 1805. проглашена је за варошицу, а исте године феудални господари Карачоњи је унапређују у *пољопривредни град*, чиме стиче право на одржавање три годишња вашара.³³ У то доба се помиње као насеље у којем живи 130 српских и мађарских породица. Крајем XVIII века насељавају се прве немачке породице пореклом из Алзаса и Лорене,³⁴ а коју годину касније долазе и Јевреји, углавном трговци и занатлије. Наличје економског успона села био је тежак живот његових житеља. Неретко су Карачоњијеви људи и *пандури* терорисали мештане, пљачкајући их и кићећи на разне начине, најчешће самовољно без одобрења својих господара. Урбарене као радна обавеза у људској радној снази и коњској запрези као и убирање десетка од свих пољопривредних производа и стоке представљали су огроман терет становништву. Није била ни ретка појава да *пандури* физички нападну неког од мештана јер је био осумњичен или оклеветан да је говорио против спахије, да ровари или кује заверу против грофа или државе.

У првој половини XIX века Беодра добија архитектонске споменике по којима ће бити препознатљива. Развијени спахијски посед Богдана Карачоњија који у овом периоду

³¹ Сесија је износила: 24 јутра обрадиве земље, 6 јутара сенокоса, 3 јутра пашњака и јутро окућнице.

³² Васа Стајић, *Великокикиндски диштрикт 1776–1876*, Нови Сад, 1950; Душан Поповић, *Срби у Војводини*, II, Нови Сад, 1990, стр. 8; Јован Пејин, *Преглед прошлости Срба у Банату*, Београд-Зрењанин-Кикинда-Панчево, 2003, стр. 149–158.

³³ *Magyarország vármegyéi és városai torontál vármegyé*, стр. 24.

³⁴ У питању су били етнички Французи који су временом били германизовани.

нараста на чак 9.000 к.ј. наслеђују рођаци Ласло и Лајош Карачоњи, који априла 1838. освећују темеље нове католичке цркве, импозантних размера. Након завршетка 1842. црква постаје породична гробница-маузолеј у чијој је крипти, испод олтара, сахрањено двадесетак чланова породице Карачоњи. Средином XIX века, тачније 1857. сада већ врло богати и утицајни племићи Карачоњи подижу дворец на ободу села са површином од 2.500 метара квадратних у чистом класицистичком стилу.³⁵ Врхунац свог успона, у социјалној хијерархији сталешког друштва Хабзбуршке монархије, Карачоњијеви досежу 1859. када је Гвидо Карачоњи добио титулу аустријског царевинског грофа, која је 1874. проширена и на Угарску, након чега је подигао себи раскошну палату у Будиму.³⁶

У Карлову, које је до краја свог хабзбуршког периода задржало релативно егалитарни карактер, без велепоседника, није било грађевине сличне дворцима Карачоњијевих. Најимућније породице у селу располагале су са стотинак јутара земље. Социјална структура становништва с почетка XIX века доста је хомогена; од 1100 породица, њих 1000 се бавило земљорадњом, а половина од тога се због малог земљишног поседа могла рачунати у сиромашније. Занати су се споро развијали, тако да је у првој половини XIX века, тек 13 породица живело од њих, а у другој половини века 30. Десетак породица су биле трговачке, а 60-ак учитељске и чиновничке. У поменутом периоду Карлово је имало шест ковача, столара, колара, чизмара и берберина, сапунцију и 11 трговаца.³⁷

У овом периоду Карлово добија свог најпознатијег и најпросвећенијег грађанина, Теодора Павловића (1804-1854).³⁸ Рођен у кући чизмарског занатлије и дугогодишњег сеоског кнеза Павла Павловића, 14. фебруара 1804. основну школу је завршио у родном месту, након чега га је отац послао на даље школовање. Гимназију је похађао у Хацфелду, Темишвару, Великој Кикинди, Сегедину и Сремским Карловцима. Након завршене

³⁵ Прилози за монографију *Новог Милошева*, I, Ново Милошево, 1995, стр. 27–35.

³⁶ J. Sisa, *A beodrai Karátsonyi-kastélyok és Pán József*, Budapest, 2012.

³⁷ Васа Стајић, *нав. дело*, стр. 244–298.

³⁸ Српски романтичарски песник и сликар Ђура Јакшић (1832–1878) пореклом је из Карлова, али је због природе свештеничког позива свога оца рођен у Српској Црњи. Родитељско порекло је и оснивача Медицинског факултета у Београду и Института за патологију, патолога и онколога др Ђорђа Јоанновића (1871–1932) везивало за Беодр. Иако рођен у Бечу, Јоанновић је након Првог светског рата напустио катедру на бечком Медицинском факултету и дошао у Београд. Дао је немерљив допринос развоју медицинских наука код нас; страдао је под неразјашњеним околностима за време монархистичке диктатуре Александра Карађорђевића, приликом полицијске репресије над његовим студентима у згради Медицинског факултета у Београду. Сахрањен је у Беодри.

гимназије на позив пријатеља Константина Пејчића одлази у Пожун где 1825. завршава Правни факултет. Као свршени правник, прелази у Пешту где се краће време доста успешно бавио адвокатуром и убрзо упознао све значајније личности тадашње угарске престонице. Постао је близак пријатељ Саве Текелије, који га је узео за личног секретара, адвоката и саветника. Са свега двадесет једном годином био је сарадник престижног *Летописа*, да би 1832. постао и његов уредник. У тешком периоду за Матицу српску, након обнављања, постао је 1837. њен секретар. Захваљујући Павловићу, Матици су приступили бројни угледни Срби, међу којима и Сава Текелија, кнез Михајло Обреновић, Петар Чарнојевић, владика Платон Атанацковић... Преданим радом знаменити Карловчанин успео је да обнови Матичин фонд и напуни до тада празну касу, због чега се сматра обновитељем ове значајне институције. Теодор Павловић је 1838. покренуо *Сербске народне новине*, које ће све до гашења 1848. представљати најзначајнији српски лист у Хабзбуршкој монархији, предреволюционарне деценије Метерниховог апсолутизма.³⁹ Бурни и крвави догађаји 1848. натерали су Павловића да угаси новине и због притисака и претњи напусти Пешту. Вратио се у родно Карлово и умро 1854. у педесетој години живота.⁴⁰

За читаво време привилегованог положаја Карлова у селу је било по два учитеља, а прва основна школа помиње се 1758. док први подаци о 243 детета који је похађају, датирају из 1774. године. Јуна 1822. освећена је нова, већа зграда школе. Подаци о првој беодранској школи такође нам долазе из 1758. захваљујући писаним траговима о визитацији Темишварске епархије селу.⁴¹

Животи људи у оба села углавном су били једнолични и монотони, нарочито у зимским месецима, када су се сводили на неколико основних занимања и разоноде: за децу – школа, за омладину – скупљање *на рогљу* и недељом игранка *у колу*, а за старије грађане – одлазак у цркву и знатно ређе *у касину*. Вашари, свадбе, славе, црквене литије представљали су догађаје о којима се темељито и дуго говорило, а за ретке учене људе или путнике до Беча, Пеште и Темишвара знало је и о њима причало читаво село. Везе

³⁹ Михаило Бјелица, Зоран Јевтовић, *Историја новинарства*, Београд, 2006, стр. 227–229; Василије Крстић, *Историја српске штампе у Угарској 1791–1918*, Нови Сад, 1980.

⁴⁰ Петар Крстић, „Теодор Павловић, новинар и политичар: поводом двестогодишњице рођења“, *Зборник Матице српске за историју*, бр. 67/68, Нови Сад, 2003, стр. 9–21; *Теодор Павловић и његово доба*, зборник радова са научног скупа, Нови Сад, 1988.

⁴¹ Димитрије Руварац, „Темишварска епархија 1758“, *Архив за историју српске православне Карловачке митрополије*, год. 3, св.4, Сремски Карловци, 1913, стр. 323–325.

између ова два, не само територијално блиска села, готово да нису постојале. Изузмемо ли уобичајене анимозитете или чак и физичке обрачуне међу младима, неретке пребеге Беодрана у неспахијско и слободно Карлово, других веза и контаката готово да није било.⁴²

У време револуционарне 1848/49. остало је забележено да је у Беодри на почетку револуције и српско-мађарског рата било прилично мирно. Свега двадесетак мађарских породица, које су радиле на имању Карачоњијевих је напустило село. И неколико српских породица је избегло са делом имовине, задржавши се краће време у подунавским селима, пре свих у Ченти. У Карлову, као делу Великокикиндског диштрикта је било сукоба изазваних великим незадовољством српских сељака због немогућности да дођу до иберландске земље,⁴³ коју мађарске власти нису хтеле да им уступе. Због тога су се временом све више ослањали на национална и антиугарска осећања, те је њихово учешће у покрету од доминантно социјално-економских мотива добијало национално обележје. Забележен је податак да је у Беодри током револуционарних догађања страдало тринаест становника овог места.⁴⁴ Једина преживела тековина револуције била је ликвидација феудалних поседовних односа у Царевини, па тако и у Беодри долази до масовног ослобађања српских и мањег броја мађарских породица од кметске зависности. Временом ће ова тенденција све више захватати и мађарско становништво, иако су поседници настојали свим силама да овај процес зауставе или успоре.

Друга половина XIX века протиче у знаку Баховог апсолутизма (1849–1860), аустро-угарске нагодбе из 1867. године, коначног укидања Великокикиндског диштрикта, 1876. укључивања његове територије у састав Торонталске жупаније, убрзаног економског и просветног напретка, али и све интензивнијих међунационалних анимозитета, услед појачаног процеса мађаризације. Наравно, у селу су све ове тенденције спорије и мање долазиле до изражаја, а битнија промена могла се уочити само компарирањем дужих временских интервала. Значајни догађаји за Карлово друге половине XIX века су и велике поплаве које су пустошиле село 1855. и 1870. а доста живота у оба села однеле су и епидемија колере и велика глад 1863–1864.⁴⁵ Епидемија колере у Карлову је трајала од

⁴² Миливој Попов, *нав. дело*, стр. 14.

⁴³ иберландска земља - ритско земљиште које није било подељено на сесије

⁴⁴ Душан Поповић, *Срби у Војводини*, III, Нови Сад, 1990, стр. 298.

⁴⁵ *Magyarország vármegyéi és városai torontál vármegyé*, стр. 60.

почетка септембра до краја октобра 1866. и проузроковала је смрт око 60 људи. Беодра није била захваћена овом опаком болешћу, па је због тога према Карлову подизала барикаде како би се спречио прелазак заразе. У Карлову је у центру села, три године касније, подигнут мермерни спомен крст у знак сећања на stradale у епидемији колере.⁴⁶

Промена која ће дати снажан импулс економском развоју и модернизацији села била је пролазак железничке пруге кроз Беодру и Карлово. О значају тог чина говори и почетак изградње камених (макадамских) путева који замењују земљане, јер села која су се налазила тачно на половини раздаљине између два велика банатска центра Кикинде и Новог Бечеја, морала су имати развијену инфраструктуру и путну мрежу. Године 1883. била је довршена пруга Велики Бечкерек–Нови Бечеј–Велика Кикинда преко Карлова и Беодре. Убрзо оба села добијају и савремене железничке станице, а 1896. се железнички повезују са Сегедином.⁴⁷ Интензивнији економски развој оба села условио је и оснивање прве институције за обављање банкарских послова.⁴⁸ *Беодранско-карловско удружење за штедњу и предујам* основано је 1889. са оснивачким капиталом од 20.852 круна.⁴⁹

Све већи број писмених и релативно просвећених мештана, као и недостатак културно-просветног и забавног живота, били су довољни разлози за оснивање месне библиотеке и читаонице. На иницијативу неколико угледнијих грађана трговаца, занатлија, учитеља и напреднијих земљорадника 1887. основана је *Српска читаоница Карлова*, која је добила једну просторију у Општинској кући. Од добровољних прилога купљен је оскудан намештај, а прве књиге стигле су као поклони оснивача и чланова читаонице. Од првих дана рада читаонице Карловчанима су редовно били доступни водећи српски листови у Аустроугарској, од *Заставе* и *Браника*, до *Србобрана* и *Нашег доба*, чиме је ова установа значајно доприносила подизању општег културно-духовног нивоа мештана. Деценију по оснивању, читаоница је купила кућу у близини цркве, а како су се њен значај и активности развијали, ова омалена грађевина постала је тескобна и убрзо је страдала у пожару. На њеном месту подигнута је нова, већа и модернија у којој је

⁴⁶ Бранко Б. Белић, „Колера у селу Карлову 1866. године“, *Гласник Историјског архива у Кикинди*, бр. 5, 2008, стр. 129–136.

⁴⁷ Мијо Мирковић, *Економска историја Југославије*, том 1, Пула, 1985.

⁴⁸ Од оснивања у оба села је кредитне послове обављала јединствена установа, као још један пример успешне интеграције Беодре и Карлова. Кредитни заводи су мењали име, али су функционисали све до коначне ликвидације 3. априла 1947. *Историја банкарства у Војводини*, ур. Никола Гаћеша, Нови Сад, 2001, стр. 752.

⁴⁹ *Историја банкарства у Војводини*, ур. Никола Гаћеша, Нови Сад, 2001, стр. 735.

читаоница остала све до 1949. године. Прва јавна библиотека у Беодри основана је крајем XIX века под називом *Népkönyvtár* (Народна књижница). Оснивачи су јој били просвећени мештани мађарске и немачке националности учитељи, занатлије, трговци и општински чиновници. Књижница није окупљала Србе, нити млађу популацију, као ни земљораднике, због чега је остала елитистичка установа ограничена на мали број аристократа, љубитеља књига, не више од тридесетак људи. Располагала је са око 2.000 књига купљених добровољним прилогом, а седиште јој је било у кафани Елизабете („Лизе“) Лућен у центру села. Затворена је након Првог светског рата, а књиге и инвентар су прешли у власништво католичке парохије у Беодри.⁵⁰

Једна од најстаријих друштвених организација у Беодри је ватрогасно друштво, основано 1889. године. Све до тог доба није било организоване интервенције у гашењу пожара, већ су тај посао спонтано обављали мештани. Оснивачка иницијатива је потекла од велепоседника Андора Карачоњија, који је био и први председник друштва. Прва крајње скромна опрема купљена је добровољним прилогом спахије и општине у чијем се дворишту и налазила просторија за окупљање чланова. Крајем XIX века друштво је имало 30-ак чланова Срба, Мађара и Немаца. С почетка XX века у оквиру добровољног ватрогасног друштва развила се делатност драмске групе у којој је било окупљено десетак млађих мештана, који су сваке зиме припремали позоришне комаде на мађарском и српском језику.⁵¹

Почетком XX века оба села су се убрзано развијала и увећавала. У том периоду Беодра је имала преко 4.600 житеља, највише Срба, 2.240, затим 1.620 Мађара и око 750 Немаца, док је у Карлову живело преко 5.000 углавном српских грађана, те са монументалним црквама, дворцима, ветрењачама, сувачама, железничким станицама, поштама, телеграфом, школским и просветним објектима, млиновима, банкама, цигланом, великим зградама општине, библиотекама, бројним занатским, трговачким и угоститељским објектима, ова два банатска места израстају у праве варошице.⁵² Интензивни развој капиталистичких односа на селу довешће до имовинске диференцијације међу људима и повећања броја сиромашних, који ће у деценији пред

⁵⁰ *Magyarország vármegyéi és városai torontál vármegye*, стр. 24; Миливој Попов, *нав. дело*, стр. 15–16; 109–110.

⁵¹ Миливој Попов, *нав. дело*, стр. 108–109.

⁵² *Magyarország vármegyéi és városai torontál vármegye*, стр. 24, 60.

Први светски рат потражити бољи живот емигрирањем у Сједињене Америчке Државе. Из Беодре је тада отишло око 160 сиромашнијих грађана Срба и Мађара, а из Карлова је у *нови свет* отишло око 170 мушкараца и жена.⁵³

У селу су од 1903. деловале месне организације двеју, за Србе најзначајнијих странака, Радикалне странке Јаше Томића и Либералне странке Михаила Полит-Десанчића. У ово предратно време неколико средње имућних и сиромашнијих Карловчана основало је *Прву српску земљорадничку задругу*. Циљ удруживања било је заустављање процеса пропадања средњих и ситнијих земљорадика и њихово претварање у беземљаше. Основна делатност *Задруге* током првих година постојања били су штедња и краткорочно међусобно кредитирање чланова.

Мобилизација на почетку Првог светског рата 1914. је преполовила оба села, нестало је младих људи, што је изазвало несташницу радне снаге за пољопривредне радове. Међутим, како је рат одмицао све већи број мобилисаних Срба је дезертирао, одбијао да се одазове позиву или се предавао руској војсци на источном фронту између 1915. и 1917. не желећи да ратује против својих сународника из Србије. Број Карловчана који се предао Русима процењује се на око 280, а предаја је често имала организован карактер, тако да су читаве групе војника прелазиле добровољно у заробљеништво. Од ових својеврсних *дезертера* формиран су 1916. српски добровољачки пукови у Одеси у које ступа око 200 Карловчана, а један део тих људи упућен је као помоћ српској војсци. Око 60 грађана Карлова остало је у Русији и учествовало у Октобарској револуцији 1917. године. Након капитулације Аустроугарске, новембра 1918. у Беодри су имућнији Срби основали *Народно веће* са циљем очувања реда у селу након одласка жандармерије. У том међувлашћу или безвлашћу многе, а пре свега немачке и јеврејске куће, дућани, дрваре, млинови и имања су опљачкани. Слична судбина задесила је и дворац Карачоњијевих, кога су његови власници, као и Беодру, заувек напустили.⁵⁴

Одлуком Велике народне скупштине Баната, Бачке и Барање од 25. новембра 1918. Беодра и Карлово, као и велики делови јужне Угарске, бивају прикључени Краљевини Србији, чиме улазе у састав Краљевства Срба Хрвата и Словенаца, проглашеног 1. децембра 1918. године. Нешто раније у Беодру је стигао пуковник Драгутин Ристић са

⁵³ Миливој Попов, *нав. дело*, стр. 20–21, 113–115.

⁵⁴ *Прилози за монографију Новог Милошева*, II, Ново Милошево, 1998, стр. 77–82.

мањим одредом својих војника, које су мештани, Срби пре свих, масовно и раздрагано дочекали и поздравили као ослободиоце. Ристић је поставио нове, привремене органе власти у Беодри, а слична ситуација је забележена и у Карлову. Захвални Карловчани у налету националног одушевљења, променили су име селу у *Драгутиново* у част новог ослободиоца.⁵⁵

У јесен 1919. у Беодру је пристигла поражена, бела емиграција из бољшевичке Русије.⁵⁶ Један од оних који је остао, а од власти Краљевине СХС добио бивши дворца Карачоњијевих на коришћење, био је и Михаил Владимирович Родзјанко, последњи председник руске Думе, који је боравећи у беодранском дворцу, као један од најутицајнијих људи Русије пред и у току револуционарне 1917-те, написао своје мемоаре.⁵⁷

Исте, 1919. Беодра сем нових становника из далеке Русије добија још једну значајну новину – прву фотографску радњу Ернста Јосипа, трговца, заљубљеника у фотографски занат. Већ крајем те године млади трговац долази до закључка да нови хоби доноси у селу бољу зараду од трговине и напушта је отварајући убрзо скроман фото атеље у својој кући.⁵⁸

У новој држави највише наде мештанима Беодре и Драгутинова уливала је аграрна реформа, наговештена доношењем *Претходних одредаба за припрему аграрне реформе*, фебруара 1919. којима је створен правни основ за уклањање феудалних рецидива у земљишним својинским односима и прерасподелу постојећег земљишног фонда. Међутим, изневерена су сељачка очекивања да ће доследно бити остварен принцип да земља припада ономе ко је обрађује, тј. била су само делом остварена, неуспешном аграрном политиком, провођеном више у интересу земљопоседника него сељака. Највећи беодрански земљопоседник Андор Карачоњи продавао је своје поседе преко Хрватско-славонске банке за парцелизацију и колонизацију у периоду 1919-1931. У пролеће 1919. један део беодранских беземљаша добио је земљу овог бившег спахије у пределу Керектова, да би следећа расподела била 1921. када су сиромашне породице и беземљаша

⁵⁵ Миљивој Попов, *нав. дело*, стр. 25–28.

⁵⁶ Мирослав Јовановић, *Досељавање руских избеглица у Краљевину СХС 1919-1924*, Београд, 1996; Михаил Гелер, Александар Некрич, *Утопија на власти – Историја Совјетског савеза*, Подгорица, 2000.

⁵⁷ *Прилози за монографију Новог Милошева*, II, Ново Милошево, 1998, стр. 93–94. Реч је о мемоарима: *Государственная Дума и февральская 1917 года революция; Крушение империи: Записки председателя Русской Государственной Думы*.

⁵⁸ *Прилози за монографију Новог Милошева*, III, Ново Милошево, 2003, стр. 24–32.

добили по 3 к.ј. оранице по брачном пару, а по сваком детету изнад 14 година по једно к.ј. средњег квалитета. У читавој Беодри 295 аграрних интересената и 31 добровољац су све скупа добили 1.144 к.ј. и 1.102 кв. хвата обрадиве површине.⁵⁹ Ако се зна да тек поседи изнад 10 ха могу позитивно да послују, те да је мало који непосредни произвођач у селу имао средства за обрађивање, јасно је да се социјална ситуација није битније побољшала. Нерентабилни, ситнији поседници који нису имали средства за рад продавали су своје поседе богатијима од себе и тиме се враћали у пређашњи статус. Посебно је у тешком положају било мађарско становништво које је већином било ангажовано на поседима грофова Карачоњијевих, након продаје истих остајало је без посла, а као мањински народ били су дискриминисани и изузети од аграрне реформе, те претварани у слуге и бескућнике. У бољем су положају били беодрански Немци, међу којима је било неколико крупних земљопоседника, а бројне немачке породице доживљавале су економски просперитет, да би двадесетих година политичким ангажовањем њихов положај међу свим мањинским народима био далеко најбољи, чак би се могло рећи да у правима нису пуно заостајали за већинским Србима.⁶⁰

Непосредно након рата 1919. Беодра добија прву *Српску читаоницу*,⁶¹ са доста оскудним избором књига и штампе, а убрзо и месне одборе свих значајнијих политичких странака, које делују до 1929. када им је, због шестојануарске диктатуре, забрањен рад. Насупрот супротстављеним политичким организацијама, подстицано је оснивање режимско-интегралистичких, попут *Сокола*, који се у селу оснива у пролеће исте године, док је следеће 1930. село добило и први фудбалски клуб *Хајдук*.⁶² Насупрот мултиетничкој

⁵⁹ Миливој Попов, *нав. дело*, стр. 118.

⁶⁰ Никола Гаћеша, *Аграрна реформа и колонизација у Банату 1919–1941*, Нови Сад, 1972; Зоран Јањетовић, *Деца царева, пасторчад краљева – Националне мањине у Југославији 1918–1941*, Београд, 2005.

⁶¹ У Беодри је рођен књижевник и приповедач Сима Цуцић (1905–1988). Сарађивао је у бројним угледним књижевним часописима, предавао југословенску књижевност на Вишој педагошкој школи у Зрењанину; писао прозна и поетска дела, посебно из области дечије књижевности. *Лексикон писаца Југославије*, том I, Нови Сад, 1972, стр. 358.

⁶² У овом периоду је живео и радио познати конструктор авиона из Новог Милошева, Драгољуб Бешлин (1910–1996). Радио је као техничар у фабрици авиона Икарус. Пред рат је конструисао неколико прототипова двомоторних авиона са пилотом у лежећем ставу, који је смањивао утицај убрзања на пилота. Најуспешнији је био авион Б-5. После рата као технички ваздухопловни официр наставио је конструисање серије својих авиона са групом, најпре техничара, а затим и ваздухопловних инжењера, у конструкционом бироу. Од 1947, када је израђен обновљени прототип Б-5 под ознаком 232 "Пионир", до 1958. конструисао је још 7 прототипова који су израђени у неколико примерака и са различитим моторима, опремом и наоружањем и свестрано испитивани. Ови лаки ловци и јуришници дали су одличне резултате. Авион "Матица" 451 ММ постигао је 19. маја 1960. до сада необорен рекорд брзине од 750 км/ч у класи "Ц-1-д".

Беодри, национално хомогено и прорадикалски обојено Драгутиново оснива соколску организацију већ 1924. а фудбалски клуб, који је мењао називе док се није коначно одлучио за име *Војводина*, исте године кад и Беодра. Занимљиво је да је један од првих интеграционих процеса између формално две, али фактички сливене административне целине дошао баш у области спорта. Године 1932. направљена је фузија два фудбалска клуба – беодранског и драгутиновачког, али се није одржала дуже од једне сезоне. У оквиру клуба *Војводина* у току зимских месеци деловала је драмска група, која је сваке године припремала по неколико позоришних комада доста високог квалитета.

Крај двадесетих година XX века доноси и велику економску кризу. У читавој Југославији, па тако и у Карлову и Беодри сељаци преживљавају најтеже тренутке, задужују се да би преживели, губе имовину због дуга, а тек ће отпис дела сељачких дугова који ће провести влада Милана Стојадиновића у мањој мери побољшати њихов положај. На изборима 1935. Беодра и Драгутиново добијају и првог народног посланика из своје средине, Милана Ковачева (1904–1945), земљопоседника, члана Самосталне демократске странке, председника беодранске општине, изабраног на листи Удружене опозиције.⁶³ Непосредно пред рат у Беодри је долазило до оштрих сукоба између младих комуниста и фашиста, а најтежи такав инцидент одиграо се новембра 1939. на игранци у локалу *код Лизе*, након чега је у село дошла чак и делегација немачке амбасаде из Београда.⁶⁴

У ратном периоду 1941-1945. Драгутиново и Беодра, као и читав Банат живе под нацистичком окупацијом. Због учествовања у отпору немачком окупатору или помоћи околним партизанским одредима, током рата је страдало преко 200 мештана оба села, а њих 67-оро је убијено у нацистичким логорима Матхаузен и Равенсбрик. Најпре је у Карлову и Беодри страдало целокупно јеврејско становништво. Расистичке уредбе немачког војног заповедника, али и „аријевски параграфи“ Недићеве квислиншке управе, односили су се изнад свега на Јевреје и Роме.⁶⁵ Апсолутна дискриминација је врло брзо претворена у пљачку имовине јеврејских породица, да би средином маја 1941. била

Српски биографски речник, том 1, Нови Сад, 2004. стр. 521; *Српска енциклопедија*, том 1, књига 2, Нови Сад – Београд, 2011, стр. 122.

⁶³ *Српски биографски речник*, том 5, Нови Сад, 2011, стр. 113; *Сенат. Народна скупштина*, Скопље, 1935, стр. 182–183.

⁶⁴ Миливој Попов, *нав. дело*, стр. 151.

⁶⁵ Оливера Милосављевић, *Потиснута истина. Колаборација у Србији 1941–1944*, Београд, 2006.

изведена акција хапшења свих људи јеврејске националности.⁶⁶ Готово сви ухапшени Јевреји из Беодре и Карлова су пребачени у Нови Бечеј, а одатле до јеврејског логора на Сајмишту у Београду, где су убијени до половине 1942. године.⁶⁷ Антифашистички отпор окупаторима и квислинзима, као и у читавој земљи предводила је Комунистичка партија Југославије. Међу партизанским борцима херојством се посебно истицао Милош Попов, антифашиста, истакнути члан КПЈ и комесар драгутиновачког партизанског одреда, који је погинуо на самом крају рата априла 1945. на Сремском фронту.⁶⁸ По њему је уједињено село добило име – Ново Милошево.⁶⁹

У другој половини XX века период убрзане социјалистичке модернизације у Југославији довео је до експанзивног развоја места. На саставници некадашњих села Беодре и Драгутинова изграђен је модеран центар новог насеља са Задружним домом, карактеристичном грађевином и сведочанством о упросторавању нове идеологије. Наредних година ничу и монументалне грађевине Месне заједнице и Омладинског дома, фудбалски стадион са наткривеним трибинама, модерне зграде Дома здравља и поште, Ловачког дома, Основне школе, Дома пензионера, Тржног центра, итд. До средине педесетих година Ново Милошево, међу првим местима у Војводини, завршава електрификацију, а деценију касније добија модерну водоводну мрежу (1965). Највећи број инфраструктурних и капиталних пројеката у том периоду је био реализован залагањем дугогодишњег председника Савета Месне заједнице, Миленка Пајића, који је користећи добре везе и утицај у владајућем Савезу комуниста енергично штитио јавни интерес села и његових житеља.⁷⁰ Деведесете године XX века донеле су најширу социјалну деградацију и нагли пад броја становника у селу. Анализирајући резултате пописа лако је уочљива тенденција константног опадања броја становника током читавог века. Збирно оба села су према резултатима пописа из 1921. и 1931. имала око 10.000 становника. Од првих послератних резултата из 1948. када је Ново Милошево бројало

⁶⁶ Миливој Попов, *нав. дело*, стр. 180–183.

⁶⁷ Јован Бајфорд, *Старо Сајмиште: место сећања, заборав и спорења*, Београд, 2011.

⁶⁸ *Слободна Војводина*, 8. децембар 1945, стр. 2.

⁶⁹ После уласка Народноослободилачке војске Југославије и совјетске Црвене армије у оба села, 3. октобра 1944. следствено европској и југословенској пракси, немачко становништво је логорисано и затим исељено у матичну државу, а имовина им је била конфискована. Од 77 немачких породица у Беодри и Карлову, одлуком месног Народноослободилачког одбора, од конфискације су биле изузете две немачке породице – Јергли и Берлингер. Сви остали сеоски Немци активно су пружали подршку нацистичким окупационим снагама током рата.

⁷⁰ Архив Србије, фонд ЦК СКС, год. 1968, Шести конгрес СКС, бр. кутије 57. (стенографске белешке)

9.536 људи, број становника је стагнирао до 1971. када се спушта на 8.548; десет година касније тај број је пао на 7.805, да би према последњим резултатима из 2002. и 2011. број становника износио свега 6.763, односно 6.020 грађана.⁷¹

Упркос својој богатој вишевековној историји, претрајавању кроз једно средњовековно краљевство (Угарско), две моћне империје модерне епохе (Османску и Хабзбуршку), једну сиромашну и унутрашњим контрадикцијама раздирану краљевину (СХС/Југославију), једну средње развијену социјалистичку заједницу (ФНРЈ/СФРЈ) и напослетку Србију, Ново Милошево данас, делећи судбину друштва, али и времена које није наклоњено руралном развоју, иде ка перманентном духовном и материјалном осиромашењу и одумирању. Ипак, архитектонско наслеђе Новог Милошева, остаје као најтрајније сведочанство материјалне културе и најупечатљивији историјски извор о многовековном постојању и развоју овог места.

⁷¹ *Становништво: Књига 9, Упоредни преглед броја становника 1948, 1953, 1961, 1971, 1981, 1991, 2002, подаци по насељима*, Београд, мај 2004; <http://popis2011.stat.rs>